

***Inwentarz Archiwum Diecezji Łuckiej*, oprac. Maria Dębowska, Artur Hamryszczak, Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy, Kraków 2018, ss. 328.**

Diecezja łucka powstała w początkach XV wieku i obejmowała Wołyń, Braclawszczyznę, Podlasie i część Polesia. Biskup łucki rezydował w Janowie Podlaskim, gdzie też funkcjonował oficjał okręgowy. Dokumentacja kancelaryjna biskupia i oficjałatu przechowywana była również w tym mieście. Dziś archiwalia te znajdują się w zasobie Archiwum Diecezjalnego w Siedlcach. Natomiast w Łucku, oprócz oficjałatu generalnego znajdowała się również kapituła katedralna. Instytucje te gromadziły i przechowywały swoją dokumentację w Łucku. W 1789 r. doszło do połączenia unią personalną diecezji łuckiej z żytomierską. Każda z diecezji jednak posiadała swoją katedrę, kapitułę, konsystorz i seminarium duchowne. Biskup Kasper Cieciszowski rezydował w Łucku, ale jego następcą bp Michał Piwnicki, został zmuszony przez władze carskie do zamieszkania w Żytomierzu – stolicy guberni. Doszło wówczas też do połączenia seminariów duchownych i pewnej unifikacji kapituł. Wszystkie te instytucje znajdowały się również w Żytomierzu. Po 1921 r. terytorium całej diecezji żytomierskiej i część łuckiej znalazły się w Związku Sowieckim. W 1925 r. na mocy bulli papieża Piusa XI *Vixdum Poloniae unitas* rozwiązano unią personalną, a biskupem łuckim mianowany został dotychczasowy biskup pomocniczy plocki Adolf Szelażek. Podczas drugiej wojny światowej terytorium diecezji łuckiej znalazło się pod okupacją sowiecką, po 1941 r. – niemiecką i od 1944 r. – ponownie sowiecką. Ustalenia międzynarodowe, przyznające wschodnie województwa II Rzeczypospolitej ZSRR, doprowadziły do likwidacji dotychczasowych struktur Kościoła katolickiego.

Diecezja łucka poniosła podczas drugiej wojny światowej bardzo duże straty osobowe wśród wiernych. Liczni mieszkańcy diecezji zostali deportowani przez władze sowieckie w głąb ZSRR, bardzo wielu zginęło podczas ludobójstwa przeprowadzanego przez ukraińskich nacjonalistów, a część została wywieziona na przymusowe roboty do Niemiec. Aresztowanie w 1945 r. przez władze sowieckie bpa A. Szelażka przyspieszyło tylko proces likwidacji struktur kościelnych i ekspatriacji pozostałych mieszkańców do ludowej Polski.

Registratura konsystorza generalnego, a potem kurii diecezjalnej znajdowała się w Żytomierzu od lat 40. XIX wieku. Przechowywano tam również archiwalia przedrozbiorowej diecezji łuckiej. Spuścizny tej nie udało się przenieść do Łucka, gdyż w 1919 r. miasto zostało niespodziewanie zajęte przez bolszewików. Postanowieniem traktatu ryskiego, teren Żytomierszczyzny został przyznany państwu sowieckiemu. W 1929 r. na skutek rewindykacji przekazano do Łucka akta metry-

kalne parafii wchodzących w skład diecezji łuckiej w granicach II Rzeczypospolitej. W czasie drugiej wojny światowej, Armia Czerwona zajęła budynek Kurii Diecezjalnej w Łucku, przejmując też całą registraturę i metrykalia. Archiwalia kościelne zostały przeniesione do Wołyńskiego Obwodowego Archiwum Historycznego w Łucku. Przejętej dokumentacji nie udało się odzyskać podczas okupacji niemieckiej i do dziś dnia znajduje się w Archiwum Państwowym Obwodu Wołyńskiego w Łucku. Ocalała natomiast dokumentacja wytworzona podczas wojny przez Kurię Diecezjalną (m.in. relacje o stanie parafii i parafii, translokaty duchowieństwa, reaktywacja duszpasterstwa w diecezji zytomierskiej i kamienieckiej czy też kształcenie alumnów poza Wołyniem).

Prezentowany *Inwentarz* obejmuje archiwalia, które zostały przewiezione do Polski w 1945 r. przez księży łuckich, po aresztowaniu bpa A. Szelażka. Zostały one umieszczone w Zamku Bierzgłowskim, gdzie też w 1946 r. zamieszkał uwolniony bp A. Szelażek. Księgi metrykalne z tego zasobu w 1950 r. zostały przejęte przez władze państwowe i przekazane do tzw. Archiwum Ksiąg Zabuzzańskich w Urzędzie Stanu Cywilnego m.st. Warszawy. Pozostałe materiały władze kościelne umieściły w Archiwum Diecezji Chełmińskiej w Pelplinie, by w 1990 r. przekazać je do opracowania i zmikrofilmowania Ośrodkowi Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych KUL.

W zasobie Archiwum Diecezji Łuckiej znajduje się wiele zespołów archiwalnych, jednak wszystkie są szczątkowe, a niektóre reprezentowane przez znikomą liczbę dokumentów. W *Inwentarzu* opisano następujące zespoły: Konsystorze generalne, Kuria Diecezjalna w Łucku, Kapituła katedralna w Łucku, kapituła Kolegiacka w Ołyce, Wyższe Seminarium Duchowne w Łucku, Klasztory, Organizacje, Kancelarie Dziekanów, parafie, spuścizny, zbiory kartograficzne, zbiory ikonograficzne, obce.

Do publikacji dołączono indeks osób i geograficzny.

Słownik biograficzny polskich archiwistów kościelnych, t. 1, red. Józef Marecki, Wydawnictwo UNUM, Kraków 2017, ss. 226.

W publikacji umieszczono 44 biogramów archiwistów: osób świeckich, zakonnych i duchownych, którzy pracowali w polskich i zagranicznych archiwach kościelnych. Życiorysy wzbogacono o literaturę podmiotową i przedmiotową dotyczącą danej osoby. Umieszczono również fotografię prezentowanego archiwisty.

Do słownika dołączono wstęp, wykaz skrótów, wykaz biogramów i ich autorów, indeks osób oraz biogramy autorów poszczególnych not biograficznych.

Prezentowana publikacja została oparta na systemie holenderskim, stąd też zamieszczono w niej alfabetycznie wszystkie biogramy archiwistów kościelnych, zgromadzone przez redaktora, J. Mareckiego. Kolejne noty biograficzne ukażą się według zapowiedzi, w kolejnym tomie.

***Salezianie ma lubelskiej „Kalinie” 1927-1951. Kronika*, oprac. Waldemar Witold Żurek SDB, Drukarnia Gaudium, „Biblioteka Salezjańskiej Inspektorii św. Jacka w Krakowie”, Lublin 2018, ss. 408 (w tym 78 zdjęć).**

Salezianie przybyli do Lublina na zaproszenie ordynariusza lubelskiego bpa Mariana Leona Fulmana w 1927 r. Objęli wówczas w posiadanie budynki dawnego klasztoru pofranciszkańskiego, darowane im przez Tadeusza Weisberga. Ponieważ odbudowa zdewastowanego gmachu była bardzo kosztowna i trudna organizacyjnie, dopiero w 1933 r. udało się przełożonemu wspólnoty salezjańskiej w Lublinie ks. Józefowi Strauchowi otworzyć kaplicę i oratorium młodzieżowe. Klasztor przywrócono do pełnej używalności tuż przed wybuchem drugiej wojny światowej. W czasie okupacji niemieckiej salezianie nadal prowadzili działalność wychowawczo-duszpasterską, jednak mocno ograniczoną ze względu na panujące rygory wojenne. W 1944 r. obecność Niemców w budynkach klasztornych spowodowała znaczne szkody, powstałe na skutek działań zbrojnych. Polskie władze komunistyczne początkowo nie utrudniały działalności salezjanom. Jednak już w 1954 r. zabrały im większość pomieszczeń, likwidując przez to uruchomioną w 1944 r. bursę szkolną.

Kronika obejmuje lata 1927-1951, z przerwą w latach 1928-1930. Rękopis jest uzupełniony licznymi wklejonymi wycinkami z gazet i zdjęciami z działalności oratorium i imprezy urządzone przez młodzież i dzieci pod opieką salezjanów. Zapisy w kronice mają charakter chronologiczny i robione były na bieżąco. Autorami wpisu był zasadniczo dyrektorzy zakładu salezjańskiego.

Diariusz informuje bardzo szczegółowo o życiu wewnętrznym placówki salezjańskiej, poświęcając uwagę sprawom zewnętrznym tylko minimalnie uwagę. Są to jednak zapisy mówiące o życiu społecznym i towarzyskim Lublina czy też o sprawach gospodarczych. Główny ciężar zapisków poświęcony jest na funkcjonowaniu duszpasterstwa salezjańskiego i opiece nad dziećmi i młodzieżą. *Kronika* stanowi podstawowe źródło do poznania przeszłości placówki salezjańskiej na lubelskiej Kalinowszczyźnie, będąc też materiałem pomocniczym do oglądu obrazu miasta Lublina w prezentowanym czasie.

Edycję *Kroniki* wzbogacono o streszczenie w języku polskim, niemieckim, angielskim i włoskim. Dołączono również bibliografię oraz indeks osobowy i geograficzny.

Opracował Artur Hamryszczak

Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, oprac. Maria Dębowska, Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy, Kraków 2017, ss. 677.

Do rąk czytelników trafia publikacja zawierająca całościowy rejestr materiałów archiwalnych oraz bibliotecznych zmikrofilmowanych i przechowywanych przez Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych. Niniejszy katalog został podzielony na dwie części: krajową i zagraniczną. Każdą część podzielono na archiwa i biblioteki. Archiwa krajowe obejmują: archiwa (archi)diecezjalne, archiwa kapituł katedralnych, archiwa zakonne, archiwa parafialne, archiwa państwowe oraz zbiory prywatne. Podziału bibliotek dokonano według proveniencji kościelnej i państwowej.

Druga część katalogu, jak zasygnalizowano wyżej, dotyczy zagranicznych instytucji naukowych. W jej ramach archiwa obejmują przede wszystkim materiały przechowywane w Archivum Secretum Vaticanum oraz w rzymskich archiwach zakonnych. Znajdują się tam m.in. procesy informacyjne biskupów polskich (XVI-XIX w.). Ważnym nabytkiem są również akta związane z działalnością nuncjatury warszawskiej, które zostały przekazane do zbiorów OABMK z Biblioteki Instytutu Historii KUL. Ośrodek wszedł również w posiadanie kopii mikrofilmowych archiwaliów paulińskich znajdujących się w Rzymie.

Część trzecia katalogu zawiera tzw. uzupełnienia, w skład których wszedł m.in. Dzienniczek Sługi Bożego Józefa Bilczewskiego arcybiskupa lwowskiego oraz wybrane materiały z parafii łuckich (do 1945 r.). Całość treści opatrzone krótkim wprowadzeniem, które ułatwia czytelnikowi poruszanie się po zbiorach oraz ich zawartości. Tę samą rolę pełni indeks osób i miejscowości.

Publikacja stanie się niezwykle przydatna do wszechstronnych badań historycznych, demograficznych, genealogicznych, liturgicznych, kulturoznawczych i in. Starannie zestawione informacje stanowią ważne osiągnięcie naukowe.

Katalog rozpraw doktorskich i habilitacyjnych oraz prac licencjackich i magisterskich o bibliotekach kościelnych w Polsce za lata 1946-2015, oprac. Ryszard Żmuda, Łódź 2016, ss. 339.

Prezentowana publikacja stanowi integralną część monografii *Biblioteki Kościoła w Polsce w świetle publikacji i prac dyplomowych za lata 1945-2015*. Zarejestrowano w niej 845 pozycji, w tym 7 habilitacji, 64 doktoraty, 116 licencjatów i 658 magisteriów. Właściwą treść książki poprzedza przedmowa bp. prof. dr. hab. Andrzeja Siemieniewskiego oraz wstęp napisany przez Ryszarda Żmudę, który mając na uwadze ułatwienie pracy humanistom dokonał zestawienia bibliograficznego prac o tematyce bibliotekarskiej. Struktura treści *Katalogu* przedstawia się następująco według kolejności: „Biografistyka”, „Opracowania ogólne”, „Biografie poszczególnych osób”, Czasopismo bibliotekarskie „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, „Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES”, „Książnice Kościoła w Polsce” (opracowania ogólne, księgozbiory prywatne duchowieństwa), „Biblioteki instytucji kościelnych” (dekanalne, diecezjalne, kapitulne, katedralne,

kolegiackie, parafialne, seminariów duchownych, uczelni akademickich, zakonów i zgromadzeń zakonnych). Osobna część dotyczy męskich i żeńskich instytutów życia konsekrowanego a także bibliotek różnych wyznań (Cerkwi Greckokatolickiej, Cerkwi Prawosławnej, Staroobrzędowców, Kościołów protestanckich).

W poszczególnych działach zastosowano układ alfabetyczny nazwisk autorów, popularnych nazw zakonów i zgromadzeń zakonnych oraz nazwisk lub imion osób będących przedmiotem opracowania, a w biografistyce i księgozbiorach duchowieństwa opisy bibliograficzne uszeregowano według nazwisk osób, których dotyczą prace dyplomowe. Publikację uzupełniono o następujące narzędzia pomocnicze: spis źródeł i opracowań, wykaz skrótów (sigla zakonów, tytuły czasopism, wyrazy typowe, inne skróty) oraz aneksy. W skład tych ostatnich wchodzi: instytucje sprawcze prac dyplomowych, materiały o promotorach i recenzentach, bibliografia przedmiotowa, fotografie, indeks osobowo-geograficzny.

Bibliografia publikacji o bibliotekach kościelnych w Polsce za lata 1945-2015, oprac. Ryszard Żmuda, Łódź 2016, ss. 302.

Niniejsza publikacja stanowi zestawienie bibliograficzne publikacji na temat bibliotek kościelnych w Polsce za lata 1945-2015. Duża część prezentowanego materiału została opublikowana wcześniej na łamach czasopism: „*Studia Theologica Varsaviensia*”, „*Saeculum Christianum*”, „*Fides – Biuletyn Bibliotek Kościelnych*” oraz *Bibliografii historii Kościoła w Polsce za lata 1944-1984*. Omawiana „*Bibliografia*” stanowi jednocześnie część monografii *Biblioteki Kościoła w Polsce w świetle publikacji i prac dyplomowych za lata 19450-2015*. W jej skład weszło 3.336 pozycji: książki, artykuły, czasopisma, sprawozdania, protokoły, recenzje oraz hasła biograficzne i rzeczowe. Właściwą treść książki poprzedza przedmowa bp. prof. dr. hab. Andrzeja F. Dziuby oraz wstęp autorstwa Ryszarda Żmudy, znakomitego bibliologa, który podjął ogromny wysiłek by stworzyć narzędzie pomocnicze dla szerokiego grona badaczy dziejów bibliotek kościelnych oraz tych dyscyplin naukowych, które zajmują się zgłębianiem rozmaitych aspektów kulturowej działalności człowieka. Po lekturze wstępu czytelnik może zapoznać się ze spisem źródeł i opracowań wykorzystanych w publikacji. Do tej części dołączono również wykaz skrótów ułatwiający poszukiwania informacji. Właściwą część pracy podzielono na „*Wydawnictwa informacyjne*”, w której znalazły się encyklopedie, informatory, słowniki, bibliografie i katalogi. Następnie uwzględniono pozycje na temat *Instytucji koordynujących działalność bibliotek kościelnych* (Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych oraz Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES) oraz *Czasopism* („*Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*”, „*Fides*”, „*Paginae Bibliothecae*”). Kolejna grupa opracowań dotyczy: *Książnic Kościoła w Polsce*, *Księgozbiorów prywatnych duchowieństwa* i wreszcie *Bibliotek instytucji kościelnych*, w ramach których znalazły się informacje bibliograficzne na temat bibliotek wyznań niekatolickich. Cennym uzupełnieniem publikacji jest indeks osobowy i geograficzny.

Restaurare Omnia in Christo... 25-річчя відновлення адміністрації Римсько-Католицької Церкви в Україні Київсько-Житомирської Дієцезії / 25-lecie reaktywowania administracji Kościoła Rzymskokatolickiego na Ukrainie. Diecezja Kijowsko-Żytomierska, red. ks. Jan Ślepowroński, Waldemar W. Żurek SDB, Kijów-Żytomierz 2017, ss. 282

Książka stanowi pokłosie konferencji odbytej w miejscowości Worzel na Ukrainie. Zawiera wstęp autorstwa Waldemara W. Żurka SDB stanowiący krótki komentarz do tematyki podjętej w trakcie obrad, które przybrały ostateczny kształt w artykułach naukowych. Zawartość publikacji podzielono na cztery części. Pierwsza z nich obejmuje przemówienia wstępne: otwarcie konferencji przez ks. Jana Ślepowrońskiego, słowo powitania arcybiskupa kijowsko-żytomierskiego obrządku łacińskiego Piotra Herkulana Malczuka oraz słowo Nuncjusza Apostolskiego na Ukrainie, arcybiskupa Claudia Gugerottiego. Część drugą zatytułowano „Ukraina – diecezja kijowsko-żytomierska”. Znalazły się w niej artykuły ks. Waldemara W. Żurka SDB (*Diecezja żytomierska, geneza, historia, przetrwanie w czasach totalitarnych i jej reaktywowanie*), Romana Dzwonkowskiego SAC (*Jawna oraz ukryta hierarchia i administracja diecezji łucko-żytomierskiej i kamienieckiej 1918-1929, Odrodzenie życia religijnego w diecezji Łucko-Żytomierskiej i Kamienieckiej*), ks. Jurisa Jalinskisa (*Роль рижского и лиепайского апостольского администратора Кардинала Юлиана Вайвода в душпастирской опеке над верующими Римско-Католической Церкви Украины 1962–1990*), Pawła Wyszczkowski OMI (*На зламі епохи: зародження і сучасний стан католицьких ЗМІ в Київсько-Житомирській дієцезії у світлі віру*), Diega Saez Martina OMI (*Презентація фільму «Отець Ян Крапан Справжній»*), ks. Witolda J. Kowalowa (*Być prorokiem. Błogosławiony ksiądz Władysław Bukowiński, proboszcz z Łucka, Aktualność świadectwa błogosławionego ks. Władysława Bukowińskiego*) oraz bpa Bronisława Bernackiego (*Wspomnienie: moja droga do kapłaństwa i sytuacja Kościoła katolickiego i wiernych w realiach totalitaryzmu sowieckiego*). Trzecia część publikacji nosi tytuł „Kościół w posłudze pastoralnej”. Znajdują się tam artykuły Cypriana Moryca OFM (*Sztuka jako narzędzie integracji zasobów natury i kultury na przykładzie kalwarii franciszkańskiej w Szarogrodzie*), ks. Ryszarda Federczyka (*O właściwe miejsce psychologii w formacji chrześcijańskiej*), ks. Ryszarda Borkowskiego (*Małżeństwo i miłosierdzie na tle synodu biskupów o rodzinie*), Jarosława Giżyckiego TChr (*Obrazy uchodźcy i emigranta w Piśmie Świętym*). Ostatnia część mająca charakter homiletyczny i podsumowujący zawiera kazanie arcybiskupa Metropolity Lwowskiego Mieczysława Mokrzyckiego, Słowa arcybiskupa Piotra Malczuka oraz Przemowę Nuncjusza Apostolskiego na Ukrainie arcybiskupa Claudia Gugerottiego. Publikację wzbogacają fotografie uczestników konferencji.

Salezjański Instytut Teologiczny w Polsce 1929-1939. Kronika, t. 1, oprac. Waldemar W. Żurek SDB, „Biblioteka Salezjańskiej Inspektorii św. Jacka w Krakowie”, Lublin 2017, ss. 339.

Prezentowana publikacja stanowi kronikarski zapis zdarzeń w salezjańskim Zakładzie im. Księdza Bosko w Oświęcimiu oraz w domu kształcenia seminarzystów (teologów) salezjańskich w Krakowie. Właściwą treść kroniki poprzedza przedmowa autorstwa ks. Waldemara W. Żurka SDB, który opracował i przygotował do druku niniejsze wydanie. W dalszej kolejności znajduje się fizyczny opis źródła (m.in. wymiary, oprawa, materiał z którego wykonano poszczególne elementy *Kroniki*). Publikacja zawiera również fotografie ludzi związanych z opisywanymi placówkami, budynki zakładów salezjańskich oraz wybrane teksty prasowe dotyczące różnych uroczystości organizowanych przez salezjanów. Zapiski niniejszej *Kroniki* zaczynają się w momencie powołania studium w Oświęcimiu. Informują one o jego początkach, programie, składzie osobowym wykładowców i wychowawców, a także wychowanków. Następnie opisują tok studiów oraz rozmaite przejawy życia salezjańskiej placówki aż do wybuchu wojny. Publikację wieńczy bibliografia oraz dwa indeksy: osobowy i nazw geograficznych. Omawiana pozycja stanowi niezwykle cenne źródło do poznania życia religijnego i społecznego w okresie II Rzeczypospolitej.

Kronika Salezjańskiego Instytutu Filozoficznego w Marszałkach 1935-1939, oprac. Waldemar W. Żurek SDB, „Biblioteka Salezjańskiej Inspektorii św. Jacka w Krakowie”, Lublin 2018, ss. 531.

Treść *Kroniki* obejmują zapisy jednej z placówek kształceniowych salezjańskich w Polsce, dokładnie Instytutu Filozoficznego w Marszałkach (Wielkopolska). Kursy filozoficzne stanowiły integralny składnik programu kształcenia salezjanów w Polsce od 1905 r. Przerabiano na nich program z zakresu ówczesnego gimnazjum wyższego oraz elementy filozofii scholastycznej pod kątem pedagogii salezjańskiej. W 1931 r. Kuratorium Poznańskie przyznało tej placówce oświatowej pełne prawa przysługujące szkołom państwowym oraz udzieliło koncesji na prowadzenie gimnazjum neoklasycznego. W zatwierdzonym statucie gimnazjum nazwano go Salezjańskim Gimnazjum im. Świętego Franciszka Salezego w Marszałkach, nieco później Prywatnym Gimnazjum Męskim Towarzystwa Salezjańskiego w Marszałkach. Od tego czasu do roku 1939 w dwóch klasach gimnazjum, a potem liceum uczyło się 465 uczniów-kleryków. Do publikacji dołączono bibliografię oraz indeks osobowy i nazw geograficznych. Niniejsza edycja źródłowa stanowi cenne źródło do badań nad dziejami oświaty w okresie II Rzeczypospolitej.

Tadeusz Oracki, Studenci i profesorowie z Prus Krzyżackich, Księżęcych i Warmii na Uniwersytecie Krakowskim od XIV do XVIII wieku (Diecezje: pomieżańska, sambijska i warmińska), Gdańsk 2018, ss. 294.

Prezentowana publikacja jest ambitną próbą zestawienia obszernego materiału biograficznego do słownika studentów i profesorów Uniwersytetu Krakow-

skiego pochodzących z Prus Krzyżackich, Książęcych i Warmii. Geograficznie ograniczono jej obszar do trzech biskupstw: pomezańskiego, sambijskiego i warmińskiego. W okresie od XIV do XVIII wieku z poszczególnych miejscowości leżących w trzech wspomnianych biskupstwach immatrykulowało się w Krakowie 640 osób. Autor wykorzystał bogaty zasób źródłowy m.in. Metryki Uniwersytetu Krakowskiego oraz Album studiosorum Universitatis Cracoviensis. Księgi immatrykulacyjne zawierają informacje na temat imienia studenta, imienia ojca, nazwę miejscowości z której pochodził oraz kwotę wnoszoną przy immatrykulacji. Więcej informacji zwykle umieszczano przy studentach pochodzących ze znanych rodzin, których przedstawiciele sprawowali różne funkcje w państwie. W przypadku metryk zagranicznych można dodatkowo znaleźć dane na temat kierunku studiów, a niekiedy również ile lat liczył student kiedy dokonywał aktu immatrykulacji. Informacje te z pewnością mogą posłużyć badaczom do szczegółowych ustaleń faktów biograficznych konkretnych osób, a także poszerzyć wiedzę o wymienionych regionach. Wielu studentów wymienionych w książce po zakończeniu studiów zrobiła wybitne kariery obejmując wysokie stanowiska państwowe (w państwie krzyżackim, a potem na dworze książąt pruskich) oraz w Kościele katolickim i ewangelickim. Jest wśród nich spora grupa, która wstąpiła na służbę państwa polskiego i związała się polską kulturą i nauką, m.in. filozof i teolog Andrzej z Malborka, teolog Jan Willisch z Dąbrówna, teolog Piotr z Dobrego Miasta, matematyk i astronom Marcin z Jezioran.

Opracował Daniel Kiper